

РАЗДЗЕЛ ДЗЕСЯТЫ

АХОВА НАВАКОЛЬНАГА АСЯРОДДЗЯ

І. БІБЛІЙНЫЯ АСПЕКТЫ

451. *Жывы вопыт прысутнасці Бога ў гісторыі з'яўляецца падставай веры Божлага народу: «Мы былі рабамі фараона ў Егіпце, і вывеў нас Пан з Егіпта моцнай рукою» (Дрг 6, 21). Роздум над гісторыяй дазваляе зрабіць высновы з мінулага і адкрыць дзеянне Бога на самым пачатку існавання чалавека: «Мой бацька, вандроўны арамеец» (Дрг 26, 5). Таго Бога, які можа сказаць свайму народу: «Я ўзяў бацьку вашага Абрагама з межаў Месапатаміі» (Нав 24, 3). Гэты роздум дазваляе з даверам глядзець у будучыню, дзякуючы абяцанню і заповету, які Бог пастаянна аднаўляе.*

Вера Ізраэля жыве ў часе і прасторы гэтага свету, які ўспрымаецца не як варожэе асяроддзе або зло, ад якога трэба вызваляцца, але як дар Бога, як месца і план, які Ён давярае адказнаму кіраўніцтву і дзейнасці чалавека. Прырода, плён Божай справы стварэння, не з'яўляецца для чалавека небяспечным канкурэнтам. Бог, які стварыў усё, убачыў, што кожнае Яго стварэнне добрае (пар. Быц 1, 4. 10. 12. 18. 21. 25). На вяршыні свайго стварэння, вельмі добрага (пар. Быц 1, 31), Стварыцель ставіць чалавека. Сярод усіх стварэнняў толькі мужчыну і жанчыну Бог захацеў стварыць «паводле свайго вобраза» (Быц 1, 27). Менавіта іх Пан зрабіў адказнымі за ўсё стварэнне, ім даручае клапаціцца пра яго гармонію і развіццё (пар. Быц 1, 26–30). Асаблівая сувязь з Богам высвятляе прывіляваную пазіцыю чалавечай пары ў парадку стварэння.

452. *Сувязь чалавека са светам з'яўляецца асноўным элементам яго тоеснасці. Гэтыя адносіны ўнікаюць як плён глыбо-*

кай сувязі чалавека з Богам. Бог захацеў, каб чалавек стаў Яго суразмоўцам. Бо толькі ў дыялогу з Богам чалавек адкрывае праўду пра сябе, з якой чэрпае натхненне і нормы для планавання будучыні свету — *саду*, які Бог даручыў яму апрацоўваць і даглядаць (пар. Быц 2, 15). Нават грэх не адмяняе гэтага задання, хаця і абцяжарвае высокародную справу працы бодем і цяпеннем (пар. Быц 3, 17–19).

Стварэнне заўсёды з'яўляецца ў малітве Ізраэля аб'ектам ушанавання: «Незлічоная, Пане, Твае справы! Усё Ты мудра стварыў» (Пс 104 [103], 24). Збаўленне ўсведамляецца як *новае стварэнне*, якое верне гармонію і здольнасць росту, пашкоджаную грахам: «Я ствараю новае неба і новую зямлю» (Іс 65, 17), — кажа Пан. — «Тады пустыня ператворыцца ў сад, <...> і справядлівасць будзе жыць у садзе. Мой народ будзе жыць у мірных паселішчах» (Іс 32, 15–18).

453. *Канчаткова збаўленне, ахвяраванае Богам усяму чалавецтву праз свайго Сына, не ажыццяўляецца па-за гэтым светам. Хаця чалавецтва і зранена грахам, аднак яго прызначэннем з'яўляецца поўнае ачышчэнне* (пар. 2 П 3, 10), з якога чалавецтва выйдзе адноўленым (пар. Іс 65, 17; 66, 22; Ап 21, 1) і стане, нарэшце, месцам, у якім «будзе жыць справядлівасць» (2 П 3, 13).

У сваім публічным служэнні Езус выкарыстоўвае прыродныя элементы. Ён не толькі мудра інтэрпрэтуе прыроду ў прыкладах, якія любіць прыводзіць, і ў сваіх прыпавесях, але таксама пануе над ёй (пар. эпізод утаймавання буры ў Мц 14, 22–23; Мк 6, 45–52; Ян 6, 16–21). Пан ставіць прыроду на служэнне свайму плану збаўлення. Ён просіць сваіх вучняў глядзець на прадметы, на поры года і на людзей з даверлівасцю дзяцей, якія ведаюць, што іх ніколі не пакіне клапатлівы Айцец (пар. Лк 11, 11–13). *Вучань Хрыста не становіцца работнікам.* Ён павінен умець імі карыстацца і размяркоўваць іх па братэрску (пар. Лк 16, 9–13).

454. *Уваходжанне Езуса Хрыста ў гісторыю свету дасягае свайой кульмінацыі ў пасхальнай падзеі, калі сама прырода*

Ўдзельнічае ў драме адкінутага Сына Божлага і ў перамозе Уваскрасення (пар. Мц 27, 45. 51; 28, 2). Пераступіўшы парог смерці і прынёшы туды ззяючую навіну аб уваскрасенні, Езус дае пачатак новаму свету, у якім усё Яму падуладна (пар. 1 Кар 15, 20–28). Езус вяртае тыя адносіны парадку і гармоніі, якія былі разбураны грахам. Усведамляючы парушэнне раўнавагі паміж чалавекам і прыродай, трэба разумець, што ў Езусе здзейснілася паяднанне чалавека і свету з Богам, дзякуючы чаму кожны чалавек, спазнаючы Божую любоў, можа зноў атрымаць страчаны спакой: «Калі хто ў Хрысце, той новае стварэнне; даўняе мінула, вось сталася новае» (2 Кар 5, 17). Прырода, створаная ў Слове, з дапамогай таго ж Слова, якое сталася целам, яднаецца з Богам і ў Ім знаходзіць спакой (пар. Клс 1, 15–20).

455. *Не толькі ўнутраны свет чалавека атрымлівае аздарыленне, але і ўсё яго цела напайняе збавенная сіла Хрыста. Усё стварэнне ўдзельнічае ў абнаўленні, якое паходзіць з Пасхі Пана, хаця яшчэ стогне ў пакутах нараджэння* (пар. Рым 8, 19–23), чакаючы з’яўлення «новага неба і новай зямлі» (Ап 21, 1), якія з’яўляюцца дарамі апошніх часоў, сведчаннем здзейсненага збаўлення. А пакуль нішто не з’яўляецца чужым гэтаму збаўленню. «Ва ўсіх жыццёвых абставінах хрысціянін пакліканы служыць Хрысту, жыць паводле Яго Духу, прымаючы кіраўніцтва любові, якая з’яўляецца пачаткам новага жыцця і вяртае свет і чалавека да першапачатковага намеру на конт іх: «Ці свет, ці жыццё, ці смерць, ці цяперашняе, ці будучае — усё вашае, вы ж — Хрыста, а Хрыстус — Бога» (1 Кар 3, 22–23).

II. ЧАЛАВЕК І СВЕТ РЭЧАЎ

456. *Біблійнае бачанне ўплывае на пазіцыю хрысціянскай адносна праблемы выкарыстання зямлі і развіцця навукі і тэхнікі.* Другі Ватыканскі Сабор сцвярджае, што «чалавек слухна думае, што праз удзел у святле Божлага розуму ён перавышае

сваім інтэлектам свет рэчаў»⁹⁴⁶. Айцы Сабору прызнаюць прагрэс, які быў здзейснены на працягу вякоў дзякуючы нястомнаму выкарыстанню чалавечага таленту ў эмпірычных навук, у тэхніцы і мастацтве⁹⁴⁷. Сучасны чалавек «дзякуючы багатым ведам і тэхніцы пашырыў сваё панаванне і надалей пашырае яго амаль на ўсю рэчаіснасць»⁹⁴⁸.

Чалавек, «створаны паводле Божага падабенства, атрымаў запаведзь падпарадкаваць сабе зямлю і ўсё, што на ёй ёсць, і кіраваць светам у справядлівасці і святасці, прызнаючы Бога Стварыцелем усіх рэчаў, суадносіць з Ім сябе самога і сукупнасць усяго, каб, калі ўсё будзе падпарадкавана чалавеку, імя Божае было праслаўлена па ўсёй зямлі». Таму Сабор вучыць, што «індывідуальная і калектыўная дзейнасць чалавека, а менавіта тыя вялізныя намаганні, якія людзі на працягу вякоў прыкладваюць для паляпшэння ўмоў свайго жыцця, самі па сабе адпавядаюць Божаю плану»⁹⁴⁹.

457. *Дасягненні навукі і тэхнікі па сваёй сутнасці з'яўляюцца станоўчымі.* Хрысціяне «не лічаць, што справы, якія спарадзілі таленты і здольнасці чалавека, супярэчаць Божай моцы і што разумнае стварэнне саборнічае са Стварыцелем. Наадварот, яны ўпэўнены, што дасягненні чалавецтва — гэта праявы Божай велічы і плён Яго невыказнага намеру»⁹⁵⁰. Айцы Сабору падкрэсліваюць, што «чым больш расце чалавечая магутнасць, тым шырэйшай становіцца адказнасць асобных людзей і супольнасцяў»⁹⁵¹; што кожная дзейнасць чалавека павінна адпавядаць, згодна з намерам і воляй Бога, сапраўднаму дабру чалавецтва⁹⁵². Беручы пад увагу гэтае меркаванне, Настаўніцкі Інстытут Касцёла неаднаразова падкрэсліваў, што Каталіцкі Касцёл ні ў якім выпадку не пры-

⁹⁴⁶ CONCILIO VATICANO II, Cost. past. *Gaudium et spes*, 15.

⁹⁴⁷ Пар. CONCILIO VATICANO II, Cost. past. *Gaudium et spes*, 15.

⁹⁴⁸ CONCILIO VATICANO II, Cost. past. *Gaudium et spes*, 33.

⁹⁴⁹ CONCILIO VATICANO II, Cost. past. *Gaudium et spes*, 34.

⁹⁵⁰ CONCILIO VATICANO II, Cost. past. *Gaudium et spes*, 34.

⁹⁵¹ CONCILIO VATICANO II, Cost. past. *Gaudium et spes*, 34.

⁹⁵² Пар. CONCILIO VATICANO II, Cost. past. *Gaudium et spes*, 35.

чыць прагрэсу⁹⁵³, а наадварот лічыць «навуку і тэхніку <...> цудоўным плёнам творчай здольнасці чалавека, якая з'яўляецца Божым дарам. Яны адкрылі нам незвычайныя магчымасці, якімі мы ўсе з удзячнасцю карыстаемся»⁹⁵⁴. Таму «мы, якія верым у Бога, які палічыў, што прырода, створаная Ім, з'яўляецца «добрай», карыстаемся плёнамі тэхнічнага і эканамічнага прагрэсу, якога чалавек дасягае дзякуючы свайму розуму»⁹⁵⁵.

458. *Меркаванні Настаўніцкага Інстытута Касцёла пра навуку і тэхніку пашыраюцца і на выкарыстанне іх дасягненняў у прыродным асяроддзі і ў сельскай гаспадарцы.* Касцёл высока ацэньвае «перавагу, якую мы маем і можам яшчэ мець дзякуючы вывучэнню і выкарыстанню малекулярнай біялогіі, якая дапаўняецца іншымі дысцыплінамі, такімі, як генетыка і яе тэхналагічнае выкарыстанне ў сельскай гаспадарцы і ў прамысловасці»⁹⁵⁶. «Тэхніка магла б пры правільным выкарыстанні стаць каштоўным інструментам вырашэння сур'ёзных праблем, праблемы голаду і хваробы, дзякуючы выяўленню разнастайных, больш карысных і ўстойлівых, раслін і дзякуючы выпуску каштоўных лекаў»⁹⁵⁷. Трэба падкрэсліць у першую чаргу патрабаванне «правільнага выкарыстання», бо «мы ведаем, што гэты патэнцыял не з'яўляецца нейтральным. Яго прымяненне можа садзейнічаць як прагрэсу, так і дэградацыі чалавека»⁹⁵⁸. Таму «неабходна мудра і ўважліва

⁹⁵³ Пап. GIOVANNI PAOLO II, *Discorso pronunciato durante la visita al «Mercy Maternity Hospital»*, Melbourne (28 novembre 1986): *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, IX, 2 (1986) 1732-1736.

⁹⁵⁴ GIOVANNI PAOLO II, *Discorso pronunciato durante l'incontro con gli scienziati e rappresentanti dell'Università delle Nazioni Unite*, Hiroshima (25 febbraio 1981), 3: AAS 73 (1981) 422.

⁹⁵⁵ GIOVANNI PAOLO II, *Discorso ai lavoratori delle Officine Olivetti di Ivrea* (19 marzo 1990), 5: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, XIII, 1 (1990) 697.

⁹⁵⁶ GIOVANNI PAOLO II, *Discorso alla Pontificia Accademia delle Scienze* (3 ottobre 1981), 3: AAS 73 (1981) 670.

⁹⁵⁷ GIOVANNI PAOLO II, *Discorso ai partecipanti al Convegno promosso dall'Accademia Nazionale delle Scienze nel bicentenario della fondazione* (21 settembre 1982), 4: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, V, 3 (1982) 513.

⁹⁵⁸ GIOVANNI PAOLO II, *Discorso pronunciato durante l'incontro con gli scienziati e rappresentanti dell'Università delle Nazioni Unite*, Hiroshima (25 febbraio 1981), 3: AAS 73 (1981) 422.

падыходзіць да прыроды, старанна вызначаць мэту і метады, уласцівыя розным дакладным тэхналогіям»⁹⁵⁹. Навукоўцы павінны «сапраўды выкарыстоўваць свае даследаванні і тэхнічныя магчымасці дзеля служэння чалавецтву»⁹⁶⁰, стараючыся падпарадкаваць іх «маральным прынцыпам і каштоўнасцям, якія адпавядаюць годнасці чалавека і ў поўнай ступені яе ажыццяўляюць»⁹⁶¹.

459. *Галоўным арыенцірам для кожнага выкарыстання дасягненняў навукі і тэхнікі з'яўляецца павага да чалавека, якая павінна абавязкова суправаджацца належнай павагай да іншых жывых істот.* Нават тады, калі ёсць імкненне іх змяніць, «трэба ўлічваць прыроду кожнай істоты і яе ўзаемасувязь з упарадкаванай сістэмай»⁹⁶². У гэтым сэнсе неверагодныя магчымасці біялагічных даследаванняў выклікаюць глыбокую занепакоенасць, паколькі «мы яшчэ не ў стане ацаніць парушэнні, якія справакаваны ў прыродзе з-за генетычных маніпуляцый і неразумнага вывядзення новых гатункаў раслін і формаў жывёльнага жыцця, не кажучы ўжо пра недапушчальнае ўмяшанне ў працэс зачацця самога чалавечага жыцця»⁹⁶³. Сапраўды, «сцвярджаецца, што выкарыстанне пэўных адкрыццяў у прамысловасці і ў сельскай гаспадарцы прыводзіць з часам да адмоўных вынікаў. Можна зрабіць цвёрдую выснову, што нельга ўмешвацца ні ў адну галіну эканамічнай сістэмы без уліку вынікаў для іншых галінаў і, увогуле, без уліку ўплыву на якасць жыцця будучых пакаленняў»⁹⁶⁴.

⁹⁵⁹ GIOVANNI PAOLO II, *Discorso ai lavoratori delle Officine Olivetti di Ivrea* (19 marzo 1990), 4: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, XIII, 1 (1990).

⁹⁶⁰ GIOVANNI PAOLO II, *Omelia nella Celebrazione al Victorian Racing Club*, Melbourne (28 novembre 1986), 11: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, IX, 2 (1986) 1730.

⁹⁶¹ GIOVANNI PAOLO II, *Discorso alla Pontificia Accademia delle Scienze* (23 ottobre 1982), 6: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, V, 3 (1982) 898.

⁹⁶² GIOVANNI PAOLO II, *Lett. enc. Sollicitudo rei socialis*, 34: AAS 80 (1988) 559.

⁹⁶³ GIOVANNI PAOLO II, *Messaggio per la Giornata Mondiale della Pace 1990*, 7: AAS 82 (1990) 151.

⁹⁶⁴ GIOVANNI PAOLO II, *Messaggio per la Giornata Mondiale della Pace 1990*, 6: AAS 82 (1990) 150.

460. Чалавек не павінен забываць, што «яго здольнасць перайтвараць і, у пэўным сэнсе, ствараць свет уласнай працай, зайсёды абапіраецца на тым, што з самага пачатку Бог першы падараваў нам створанае Ім»⁹⁶⁵. Чалавек не можа «самавольна распараджацца зямлёй, няспынна падпарадкоўваючы яе сваёй волі, быццам бы зямля не мае ўласнай формы і раней вызначанага ёй Богам прызначэння, якое чалавек, вядома, можа развіваць, але не можа скажаць»⁹⁶⁶. Калі чалавек так робіць, «замест таго, каб супрацоўнічаць з Богам у справе стварэння, ён займае месца Бога і, урэшце, правакуе бунт прыроды, паколькі ён больш тыранізуе, чым кіруе ёй»⁹⁶⁷.

Калі чалавек уздзеінічае на прыроду без злоўжывання і прычынення ёй шкоды, то можна сказаць, што ён «умешваецца не дзеля змены прыроды, але дзеля таго, каб дапамагчы ёй правільна развівацца згодна з яе сутнасцю, дадзенай ёй пры стварэнні, і жаданай Богам. Працуючы ў гэтай сапраўды далікатнай сферы, даследчык выконвае Божы намер. Бог хацеў, каб чалавек быў валадаром стварэння»⁹⁶⁸. Па сутнасці, сам Бог дае чалавеку гонар супрацоўнічаць з Ім у справе стварэння, выкарыстоўваючы ўсе сілы свайго розуму.

III. КРЫЗІС У АДНОСІНАХ ПАМІЖ ЧАЛАВЕКАМ І НАВАКОЛЬНЫМ АСЯРОДДЗЕМ

461. *Біблійная навіна і Настайніцкі Інстытут Касцёла ўяўляюць асноўныя арыенціры для ацэнкі праблем, якія ўзнікаюць у адносінах паміж чалавекам і асяроддзем*⁹⁶⁹. У аснове гэтых праблем можна ўбачыць імкненне да неабмежаванага панавання над светам з боку чалавека, які грэбуе маральным парадкам, які павінен вызначаць усякую чалавечую дзейнасць.

⁹⁶⁵ GIOVANNI PAOLO II, Lett. enc. *Centesimus annus*, 37: AAS 83 (1991) 840.

⁹⁶⁶ GIOVANNI PAOLO II, Lett. enc. *Centesimus annus*, 37: AAS 83 (1991) 840.

⁹⁶⁷ GIOVANNI PAOLO II, Lett. enc. *Centesimus annus*, 37: AAS 83 (1991) 840.

⁹⁶⁸ GIOVANNI PAOLO II, *Discorso alla 35° Assemblea generale dell'Associazione Medica Mondiale* (29 ottobre 1983), 6: AAS 76 (1984) 394.

⁹⁶⁹ Pap. PAOLO VI, Lett. ap. *Octogesima adveniens*, 21: AAS 63 (1971) 416-417.

Тэндэнцыя да «безразважлівага»⁹⁷⁰ выкарыстання рэсурсаў створанага свету з'яўляецца вынікам доўгага гістарычнага і культурнага працэсу. «У сучаснай эпосе пануе узрастаючая здольнасць чалавека змяняць свет. Заваяванне і эксплуатацыя рэсурсаў сталі дамінуючым і ўсеахопным аспектам, які сёння стаў пагражаць гасціннасці навакольнага асяроддзя. Разглядаючы яго як “рэсурс”, мы рызыкуем пазбавіць сябе асяроддзя як “дому”. Беручы пад увагу магутныя сродкі пераўтварэння свету, якія прадстаўляе тэхналагічная цывілізацыя, часам здаецца, што раўнавага паміж чалавекам і прыродным асяроддзем дасягнула свайго крытычнага пункту»⁹⁷¹.

462. *Прырода здаецца інструнтам у руках чалавека, рэальнасцю, якой ён павінен пастаянна маніпуляваць, асабліва пры дапамозе тэхналогіі.* Зыходзячы з памылковага, як высветлілася, меркавання, што ў прыродзе існуе неабмежаваная колькасць энергіі і рэсурсаў для выкарыстання і што магчыма іх хуткае абнаўленне, а таксама, што адмоўныя вынікі маніпуляцыі прыродным парадкам могуць быць лёгка выпраўлены, распаўсюдзілася рэдукцыйная канцэпцыя, якая разглядае свет прыроды механічна, а развіццё бачыць у спажывецкім святле. Перавага таго, каб «рабіць» і «мець», але не «быць», вядзе да цяжкіх формаў адчужанасці чалавека⁹⁷².

Такога роду адносіны не вынікаюць з навуковых і тэхналагічных даследаванняў, а са сцыянтэчнай і тэхнакратычнай ідэалогіі, якая імкнецца іх кантраляваць. Навука і тэхніка не знішчаюць неабходнасці трансцэндэнцыі і не з'яўляюцца прычынай радыкальнай секулярызацыі, якая прыводзіць да нігілізму. Разам з іх развіццём узнікаюць пытанні, якія датычаць іх сэнсу і садзейнічаюць узрастанню павагі да трансцэндэнтнага вымярэння чалавечай асобы і самога стварэння.

⁹⁷⁰ PAOLO VI, Lett. ap. *Octogesima adveniens*, 21: AAS 63 (1971) 417.

⁹⁷¹ GIOVANNI PAOLO II, *Discorso ai partecipanti ad un Convegno su ambiente e salute* (24 marzo 1997), 2: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, XX, 1 (1997) 521.

⁹⁷² Пар. GIOVANNI PAOLO II, Lett. enc. *Sollicitudo rei socialis*, 28: AAS 80 (1988) 548-550.

463. *Калі з аднаго боку правільная канцэпцыя навакольнага асяроддзя не можа звесці прыроду да звычайнага аб'екта маніпуляцыі і эксплуатацыі, то з другога боку не можа яе абсалютызваць і ставіць па-над годнасцю самой чалавечай асобы. У гэтым апошнім выпадку даходзіць да абагаўлення прыроды або зямлі, што можна з лёгкасцю заўважыць на прыкладзе экалагічных рухаў, якія патрабуюць надаць іхнім канцэпцыям інстытуцыйны статус з міжнароднымі гарантыямі*⁹⁷³.

*Настайніцкі Інстытут Касцёла пярэчыць канцэпцыі навакольнага асяроддзя, выкліканай экацэнтрызмам і біяцэнтрызмам, паколькі яны «прапануюць знішчыць анталагічнае і аксіялагічнае адрозненне паміж чалавекам і іншымі жывымі істотамі, разглядаючы біясферу як біятычнае адзінства бязмежнай вартасці. Такім чынам здымаецца вышэйшая адказнасць чалавека на карысць эгалітарызму, што азначае роўную “годнасць” усіх жывых істот»*⁹⁷⁴.

464. *Бачанне чалавека і свету, пазбайленае ўсялякіх адносін да трансцэндэнцыі, прывяло да адхілення паняцця стварэння і пасадзеінічала прытэсаванню чалавеку і прыродзе абсалютнай аўтаноміі. Сувязь, якая злучае свет з Богам, была такім чынам разарвана. Гэты разрыў прывёў да адарвання ўрэшце чалавека ад зямлі, больш за тое, разбурыў яго тоеснасць. Чалавек пачаў думаць пра сябе як пра кагосьці чужога для навакольнага асяроддзя, у якім ён жыве. Вынік гэтага даволі відавочны. «Менавіта сувязь чалавека з Богам вызначае адносінны чалавека з сабе падобнымі і з навакольным асяроддзем. Вось чаму хрысціянская культура заўсёды лічыла стварэнні, якія акружаюць чалавека, Божымі дарамі, пра якія трэба клапаціцца і якія трэба берагчы з пачуццём удзячнасці Стварыцелю. У прыватнасці, бэнэдыктынская і францішканская ду-*

⁹⁷³ Пар., напр., Папская Рада па культуры — Папская Рада па міжрэлігійным дыялогу, *Gesù Cristo portatore dell'acqua viva. Una riflessione cristiana sul «New Age»*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2003, p. 35.

⁹⁷⁴ GIOVANNI PAOLO II, *Discorso ai partecipanti ad un Convegno su ambiente e salute* (24 marzo 1997), 5: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, XX, 1 (1997) 522.

хоўнасць сведчыць пра такую блізкасць чалавека са светам стварэння і падтрымлівае ў ім адносіны павагі да рэальнасці навакольнага свету»⁹⁷⁵. Трэба больш настойліва падкрэсліваць глыбокую сувязь паміж экалогіяй навакольнага асяроддзя і «чалавечай экалогіяй»⁹⁷⁶.

465. *Настайніцкі Інстытут Касцёла падкрэслівае абавязак чалавека захоўваць для ўсіх цэласнае і здаровае асяроддзе*⁹⁷⁷. «Калі сёння чалавецтва здолее звязаць новыя магчымасці, дадзеныя навукай, з цвёрдай этычнай пазіцыяй, то яно зможа з упэўненасцю разглядаць навакольнае асяроддзе як дом і як крыніцу рэсурсаў, карысных чалавеку і ўсім людзям, а таксама здолее ліквідаваць фактары забруджвання, гарантаваць адпаведныя гігіенічныя і здаровыя ўмовы жыцця як малым групам, так і гігантскім чалавечым пасяленням. Тэхналогія, якая забруджвае асяроддзе, можа таксама і ачышчаць яго. Грамадства, якое назапашвае даброты, можа таксама іх справядліва размяркоўваць, калі пераможа этыка павагі да жыцця і чалавечай годнасці, да правоў сучасных і будучых пакаленняў»⁹⁷⁸.

IV. АГУЛЬНАЯ АДКАЗНАСЦЬ

а) Навакольнае асяроддзе — калектыўнае дабро

466. *Ахова навакольнага асяроддзя — гэта заклік да чалавецтва. Гэта агульны і універсальны абавязак павяжаць калектыўнае дабро*⁹⁷⁹, прызначанае для ўсіх. Гэта ўсведамленне таго, «што нельга беспакarana выкарыстоўваць розныя віды жывых істотаў або неадушаўлёных прадметаў — жывёл, рас-

⁹⁷⁵ GIOVANNI PAOLO II, *Discorso ai partecipanti ad un Convegno su ambiente e salute* (24 marzo 1997), 4; *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, XX, 1 (1997) 521.

⁹⁷⁶ GIOVANNI PAOLO II, Lett. enc. *Centesimus annus*, 38; AAS 83 (1991) 841.

⁹⁷⁷ Пап. GIOVANNI PAOLO II, Lett. enc. *Sollicitudo rei socialis*, 34; AAS 80 (1988) 559-560.

⁹⁷⁸ GIOVANNI PAOLO II, *Discorso ai partecipanti ad un Convegno su ambiente e salute* (24 marzo 1997), 5; *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, XX, 1 (1997) 522.

⁹⁷⁹ Пап. GIOVANNI PAOLO II, Lett. enc. *Centesimus annus*, 40; AAS 83 (1991) 843.

ліны, прыродныя элементы — самавольна, толькі дзеля ўласных эканамічных патрэб»⁹⁸⁰. Гэтая адказнасць павінна набываць большае значэнне, паколькі сённяшні экалагічны крызіс мае глабальны характар, таму і супрацьстаяць яму трэба глабальна. Ва ўніверсальным парадку, устаноўленым Стварыцелем, усе істоты ўзаемазалежныя. «Трэба ўлічваць сутнасць кожнай істоты і яе ўзаемасувязь з упарадкаванай сістэмай, якой з'яўляецца сусвет»⁹⁸¹.

Гэтая перспектыва набывае асаблівае значэнне, калі ў кантэксце цесных сувязяў, якія аб'ядноўваюць паміж сабой розныя экасістэмы, будзе звернута ўвага на каштоўнасць *біялагічнай разнастайнасці для навакольнага асяроддзя*. Неабходна адказна ставіцца да гэтай разнастайнасці і адпаведным чынам яе берагчы, паколькі яна ўяўляе незвычайнае багацце для ўсяго чалавецтва. Кожны, напрыклад, можа з лёгкасцю зразумець важнасць амазонскага рэгіёну, які з'яўляецца «адным з самых каштоўных у свеце з пункту гледжання біялагічнай разнастайнасці, якая робіць яго жыццёва важным для раўнавагі ў навакольным асяроддзі ўсёй планеты»⁹⁸². Лясы маюць «асноўнае значэнне для падтрымкі прыроднай раўнавагі, неабходнай для жыцця»⁹⁸³. Іх знішчэнне, у прыватнасці праз безразважлівае наўмыснае падпальванне, прыспешвае працэсы апустыньвання і пагражае водным рэсурсам і жыццю многіх карэнных народаў, а таксама прыносіць шкоду дабрабыту будучых пакаленняў. Усе — асобныя людзі і грамадскія інстытуты — павінны адчуць сваю адказнасць за ахову ляснага багацця, а там, дзе гэта неабходна, падтрымліваць адпаведныя праграмы па аднаўленні лясных масіваў.

467. *Адказнасць за навакольнае асяроддзе, агульнае багацце чалавечага роду, ахоплівае не толькі патрабаванні сённяшняга часу, але і будучага.* «Мы — нашчадкі мінулых пакаленняў,

⁹⁸⁰ GIOVANNI PAOLO II, Lett. enc. *Sollicitudo rei socialis*, 34: AAS 80 (1988) 559.

⁹⁸¹ GIOVANNI PAOLO II, Lett. enc. *Sollicitudo rei socialis*, 34: AAS 80 (1988) 559.

⁹⁸² GIOVANNI PAOLO II, Esort. ap. *Ecclesia in America*, 25: AAS 91 (1999) 760.

⁹⁸³ GIOVANNI PAOLO II, *Omelia in Val Visdende nella festa votiva di San Giovanni Gualberto* (12 luglio 1987): *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, X, 3 (1987) 67.

адораныя працай нашых сучаснікаў, маем абавязкі перад усімі людзьмі, таму не можам забываць пра тых, хто прыйдзе пасля нас і пашырыць чалавечую сям'ю. Усеагульная салідарнасць з'яўляецца не толькі фактам і нашым дабром, але і абавязкам»⁹⁸⁴. *Маеца на ўвазе адказнасць сённяшніх пакаленняў перад будучымі*⁹⁸⁵. Гэтую адказнасць маюць як асобныя дзяржавы, так і міжнародная супольнасць.

468. *Адказнасць за навакольнае асяроддзе павінна знайсці належную юрыдычную рэгламентацыю.* Важна, каб міжнародная супольнасць выпрацавала адзіныя правілы, якія дазволілі б дзяржавам больш паспяхова кантраляваць розныя віды дзейнасці, якая адмоўна ўплывае на навакольнае асяроддзе, і абараняць экасістэмы, прадухіляючы магчымыя інцыдэнты. «Кожная дзяржава павінна ахоўваць сваю тэрыторыю ад забруджвання атмасферы і біясферы, ажыццяўляючы між іншым жорсткі кантроль над вынікамі новых тэхналагічных і навуковых адкрыццяў, і гарантаваць сваім грамадзянам ахову ад уздзеяння шкодных рэчываў, што забруджваюць асяроддзе, ці таксічных адходаў»⁹⁸⁶.

Юрыдычны змест «права на бяспечнае і здаровае навакольнае асяроддзе»⁹⁸⁷ будзе плёнам паступовай распрацоўкі, якую будзе падтрымліваць грамадская думка, каб рэгуляваць выкарыстанне дабротаў створанага свету згодна з патрабаваннямі агульнага дабра, з усеагульнай воляй увядзення санкцый для тых, хто забруджвае навакольнае асяроддзе. Але адных толькі юрыдычных нормаў недастаткова⁹⁸⁸. Ім павінна спадарожнічаць большае ўсведамленне адказнасці, а таксама сапраўдная змена менталітэту і ладу жыцця.

⁹⁸⁴ PAOLO VI, Lett. enc. *Populorum progressio*, 17: AAS 59 (1967) 266.

⁹⁸⁵ Пап. GIOVANNI PAOLO II, Lett. enc. *Centesimus annus*, 37: AAS 83 (1991) 840.

⁹⁸⁶ GIOVANNI PAOLO II, *Messaggio per la Giornata Mondiale della Pace 1990*, 9: AAS 82 (1990) 152.

⁹⁸⁷ GIOVANNI PAOLO II, *Discorso alla Corte e alla Commissione europee dei diritti dell'uomo*, Strasburgo (8 ottobre 1988), 5: AAS 81 (1989) 685; пап. ён жа, *Messaggio per la Giornata Mondiale della Pace 1990*, 9: AAS 82 (1990) 152; ён жа, *Messaggio per la Giornata Mondiale della Pace 1999*, 10: AAS 91 (1999) 384-385.

⁹⁸⁸ Пап. GIOVANNI PAOLO II, *Messaggio per la Giornata Mondiale della Pace 1999*, 10: AAS 91 (1999) 384-385.

469. Улады, пакліканыя прымаць рашэнні ў сітуацыях, якія пагражаюць санітарнаму стану і навакольнаму асяроддзю, часам сустракаюцца з тым, што даступныя вынікі навуковых даследаванняў з'яўляюцца супярэчлівымі або не зусім дастатковымі. У такім выпадку найбольш адпаведным будзе ацаніць сітуацыю згодна з «прынцыпам абачлівасці», які не нясе з сабой гатовых да выкарыстання правілаў, а больш з'яўляецца арыенцірам у няпэўных сітуацыях. Такі прынцып указвае на неабходнасць прыняцця часовага рашэння, якое можна будзе змяніць на падставе новых ведаў, якія з часам будуць набыты. Гэтае рашэнне павінна быць прапарцыянальным да мераў, якія былі ўжо прыняты ў сувязі з іншымі пагрозамі. Палітыка папярэджвання, якая кіруецца прынцыпам абачлівасці, патрабуе, каб рашэнні былі прыняты на падставе параўнання рызыкі і выгады, магчымых у кожным альтэрнатыўным выбары, уключаючы рашэнне не ўмешвацца. З асярочным падыходам звязана неабходнасць падтрымкі ўсялякіх намаганняў паглыбіць веды. Пры гэтым неабходна разумець, што навука часта не ў стане адразу прыйсці да высновы аб адсутнасці рызыкі. Пры адчуванні няўпэўненасці і нестабільнасці асабліва важна, каб працэс прыняцця рашэнняў быў празрысты.

470. *Планаванне эканамічнага развіцця павінна браць пад увагу «неабходнасць павагі да інтэгральнасці і цыклаў прыроды»⁹⁸⁹, паколькі прыродныя рэсурсы абмежаваны, а некаторыя з іх нельга аднавіць.* Актуальны рытм эксплуатацыі гэтых рэсурсаў сур'ёзна пагражае магчымасці карыстацца імі як цяпер, так і ў будучыні⁹⁹⁰. Вырашэнне экалагічнай праблемы патрабуе, каб суб'екты эканомікі з большай павагай ставіліся да навакольнага асяроддзя, суадносячы патрабаванні эканамічнага развіцця з патрабаваннямі аховы асяроддзя. *Кожны, хто ў сваёй эканамічнай дзейнасці выкарыстоў-*

⁹⁸⁹ GIOVANNI PAOLO II, Lett. enc. *Sollicitudo rei socialis*, 26: AAS 80 (1988) 546.

⁹⁹⁰ Пап. GIOVANNI PAOLO II, Lett. enc. *Sollicitudo rei socialis*, 34: AAS 80 (1988) 559-560.

вае прыродныя рэсурсы, павінен таксама клапаціцца пра ахову навакольнага асяроддзя і прадбачыць выдаткі, якія трэба лічыць «важным расходным артыкулам у эканамічнай дзейнасці»⁹⁹¹. У гэтым кантэксце трэба ацэньваць сувязі паміж чалавечай дзейнасцю і кліматычнымі зменамі; яны выключна складаныя, таму за імі неабходна належным чынам пастаянна сачыць на навуковым, палітычным, юрыдычным, нацыянальным і міжнародным узроўні. Клімат — гэта дабро, якое патрабуе абароны і большай адказнасці спажыўцоў і суб'ектаў прамысловай дзейнасці⁹⁹².

Эканоміка, якая звяртае ўвагу на навакольнае асяроддзе, не будзе імкніцца толькі да максімальнага павелічэння прыбытку, таму што нельга гарантаваць ахову асяроддзя толькі на аснове фінансавага падліку выдаткаў і выгадаў. Прыроднае асяроддзе з'яўляецца адной з тых дабротаў, якія рынкавыя механізмы не ў стане адпаведным чынам падтрымліваць і ахоўваць⁹⁹³. Усе краіны, асабліва развітыя, павінны зразумець пільную неабходнасць зноў перагледзець спосабы выкарыстання прыродных рэсурсаў. Пошукі новых рашэнняў, здольных зменшыць адмоўны ўплыў вытворчасці і спажывецтва на навакольнае асяроддзе, павінны дзейсна падтрымлівацца.

Асаблівую ўвагу трэба звярнуць на складаную праблему, звязаную з *энергетычнымі рэсурсамі*⁹⁹⁴. Рэсурсы, якія нельга аднавіць і якімі карыстаюцца прамыслова і індустрыяльна высокаразвітыя дзяржавы, павінны служыць усяму чалавецтву. У маральнай перспектыве, якая вызначаецца справядлівасцю і салідарнасцю пакаленняў, трэба надалей шукаць, карыстаючыся дапамогай навуковай супольнасці, новыя кры-

⁹⁹¹ GIOVANNI PAOLO II, *Allocuzione alla XXV Sessione della Conferenza della EAO* (16 novembre 1989), 8: AAS 82 (1990) 673.

⁹⁹² Пар. GIOVANNI PAOLO II, *Discorso a un Gruppo di studio della Pontificia Accademia delle Scienze* (6 novembre 1987): *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, X, 3 (1987) 1018-1020.

⁹⁹³ Пар. GIOVANNI PAOLO II, *Lett. enc. Centesimus annus*, 40: AAS 83 (1991) 843.

⁹⁹⁴ Пар. GIOVANNI PAOLO II, *Discorso ai partecipanti alla Plenaria della Pontificia Accademia delle Scienze* (28 ottobre 1994): *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, XVII, 2 (1994) 567-568.

ніцы энергіі, развіваць альтэрнатыўныя і павышаць узровень бяспекі ядзернай энергіі⁹⁹⁵. Паколькі выкарыстанне энергіі звязана з праблемамі развіцця і навакольным асяроддзем, яно заклікае да палітычнай адказнасці дзяржавы, міжнародную супольнасць і суб'ектаў эканомікі. Гэтая адказнасць павінна быць прадыхтавана нястомным пошукам універсальнага агульнага дабра.

471. *Асаблівай увагі заслугоўвае сувязь карэнных народаў з зямлёй і яе рэсурсамі. Маецца на ўвазе асноўнае выражэнне іх тоеснасці*⁹⁹⁶. Уступаючы магутным аграпрамысловым інтарэсам або ў выніку працэсаў асіміляцыі і урбанізацыі⁹⁹⁷, многія народы ўжо страцілі або рызыкуюць страціць землі, на якіх яны жывуць, з якімі звязаны ўвесь сэнс іх існавання⁹⁹⁸. Таму правы карэнных народаў павінны быць адпаведным чынам абаронены⁹⁹⁹, бо гэтыя народы даюць прыклад жыцця ў гармоніі з навакольным асяроддзем, якое яны навучыліся пазнаваць і захоўваць¹⁰⁰⁰. Аднак іх выключны вопыт, які з'яўляецца таксама незаменным багаццем усяго чалавецтва, можа быць страчаны разам з асяроддзем, з якога ён паходзіць.

⁹⁹⁵ Пар. GIOVANNI PAOLO II, *Discorso ai partecipanti ad un Symposium sulla fisica* (18 dicembre 1982): *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, V, 3 (1982) 1631-1634.

⁹⁹⁶ Пар. GIOVANNI PAOLO II, *Discorso ai popoli autoctoni dell'Amazzonia*, Manaus (10 luglio 1980): AAS 72 (1980) 960-961.

⁹⁹⁷ Пар. GIOVANNI PAOLO II, *Omelia durante la liturgia della Parola per le popolazioni autoctone dell'Amazzonia peruviana* (5 febbraio 1985), 4: AAS 77 (1985) 897-898; пар. таксама PONTIFICIO CONSIGLIO DELLA GIUSTIZIA E DELLA PACE, *Per una migliore distribuzione della terra. La sfida della riforma agraria* (23 novembre 1997), 11, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1997, pp. 15-16.

⁹⁹⁸ Пар. GIOVANNI PAOLO II, *Discorso agli aborigeni dell'Australia* (29 novembre 1986), 4: AAS 79 (1987) 974-975.

⁹⁹⁹ Пар. GIOVANNI PAOLO II, *Discorso agli indigeni del Guatemala* (7 marzo 1983), 4: AAS 75 (1983) 742-743; ён жа, *Discorso ai popoli autoctoni del Canada* (18 settembre 1984), 7-8: AAS 77 (1985) 421-422; ён жа, *Discorso ai popoli autoctoni dell'Ecuador* (31 gennaio 1985), II, 1: AAS 77 (1985) 861; ён жа, *Discorso agli aborigeni dell'Australia* (29 novembre 1986), 10: AAS 79 (1987) 976-977.

¹⁰⁰⁰ Пар. GIOVANNI PAOLO II, *Discorso agli aborigeni dell'Australia* (29 novembre 1986), 4: AAS 79 (1987) 974-975; ён жа, *Discorso agli Amerindi* (14 settembre 1987), 4: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, X, 3 (1987) 514-515.

б) Выкарыстанне біятэхналогій

472. *На працягу апошніх гадоў больш моцна загучала пытанне наконт выкарыстання новых біятэхналогій у сельскай гаспадарцы, заатэхніцы, медыцыне і ахове навакольнага асяроддзя. Новыя магчымасці, якія даюць сучасныя біялагічныя і біягенетычныя метады, абуджаюць, з аднаго боку, надзею і энтузіязм, а з другога — неспакой і варожасць.* Выкарыстанне біятэхналогій, дапушчальнасць яе з маральнага пункту гледжання, уплыў на здароўе чалавека і на навакольнае асяроддзе, на эканоміку з'яўляюцца прадметам паглыбленага даследавання і ажыўленых дэбатаў. Маюцца на ўвазе спрэчныя пытанні, якія ўваходзяць у кампетэнцыю вучоных і даследчыкаў, палітыкаў і заканадаўцаў, эканамістаў і экалагаў, вытворцаў і спажыўцоў. Хрысціяне не застаюцца абыякавымі да гэтых праблем, таму што разумеюць значэнне каштоўнасцяў, пастаўленых на карту¹⁰⁰¹.

473. *Хрысціянскае бачанне стварэння мае на ўвазе становічую ацэнку дапушчальнасці ўмяшання чалавека ў прыроду, а таксама ў свет іншых жывых істот, і, адначасова, з'яўляецца моцным выклікам для пачуцця адказнасці¹⁰⁰².* Сапраўды, прырода не з'яўляецца святой ці боскай рэальнасцю, на якую чалавек не мае права ўплываць. Прырода выступае як дар Стварыцеля для чалавечай супольнасці, дар, даручаны розуму і маральнай адказнасці чалавека. Таму можна сцвярджаць, што ён не дзейнічае супраць закону, калі, шануючы парадак, прыгажосць і карыснасць асобных жывых істот і іх функцыі ў экалагічнай сістэме, уздзейнічае на іх, змяняючы некаторыя іх рысы і асаблівасці. Дзеянні чалавека, якія шкодзяць жывым істотам і прыроднаму асяроддзю, вартыя асуджэння. Але годнымі пахвалы з'яўляюцца такія дзеянні, якія прыводзяць да паляпшэння становішча жывых істот і прырод-

¹⁰⁰¹ Пап. PONTIFICIA ACADEMIA PRO VITA, *Biotechnologie animali e vegetali. Nuove frontiere e nuove responsabilità*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1999.

¹⁰⁰² Пап. GIOVANNI PAOLO II, *Discorso alla Pontificia Accademia delle Scienze* (23 ottobre 1982), 6: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, V, 3 (1982) 898.

нага асяроддзя. *Правамернасць выкарыстання біялагічных і біягенетычных метадаў не вычэрпвае ўсёй звязанай з гэтым этычнай праблемы.* Як і ў любой сферы чалавечых паводзін, неабходна дакладна ацаніць рэальную карысць іх выкарыстання, а таксама яго магчымыя вынікі, у тым ліку і рызыку. Там, дзе навукa і тэхніка моцна ўплываюць на жывыя арганізмы і дзе магчымы значныя доўгатрывалыя вынікі, недапушчальны легкадумнасць і безадказнасць.

474. *Сучасныя біятэхналогіі аказваюць вялікі ўплыў на грамадскае, эканамічнае і палітычнае жыццё на мясцовым, нацыянальным і міжнародным узроўні. Гэтыя тэхналогіі неабходна ацэньваць паводле этычных крытэрыяў, якія заўсёды павінны кіраваць дзеяннямі і адносінамі паміж людзьмі ў сацыяльна-эканамічнай і палітычнай сферы¹⁰⁰³. Асабліва трэба ўлічваць крытэрыі справядлівасці і салідарнасці, якімі павінны кіравацца асобныя людзі і групы, што займаюцца даследаваннямі і камерцыйнай дзейнасцю ў галіне біятэхналогій. У любым выпадку не трэба памыляцца, што само пашырэнне карысных дасягненняў, звязаных з новымі біятэхналогіямі, можа вырашыць усе неадкладныя праблемы, звязаныя з беднасцю і адставаннем у развіцці, на якія ўсё яшчэ пакутуюць многія краіны на планеце.*

475. *У духу міжнароднай салідарнасці можна прыняць розныя меры, звязаныя з выкарыстаннем новых біятэхналогій. Папершае, трэба аблегчыць сумленны гандлёвы абмен, свабодны ад несправядлівасці. Падтрымка развіцця самых слабых народаў не будзе сапраўднай і эфектыўнай, калі абмяжуецца толькі абменам прадуктамі вытворчасці. Трэба садзейнічаць умацаванню неабходнай навуковай і тэхнічнай аўтаноміі гэтых народаў праз ажыццяўленне абмену навуковымі і тэхнічнымі ведамі і праз перамяшчэнне тэхналогій у краіны, якія развіваюцца.*

¹⁰⁰³ Пап. GIOVANNI PAOLO II, *Discorso alla Pontificia Accademia delle Scienze* (3 ottobre 1981): AAS 73 (1981) 668-672.

476. *Салідарнасць заклікае да адказнасці развіццёвыя краіны, а асабліва іх палітычныя ўлады: у камерцыйнай сферы яны абавязаны ажыццяўляць палітыку, выгадную для сваіх народаў, і абмен тэхналогіямі, якія могуць палепшыць харчовае забеспячэнне і ахову здароўя. Улады гэтых краін павінны павялічваць інвестыцыі ў навуковыя даследаванні, адначасова звяртаючы ўвагу на асаблівыя ўмовы і патрэбы тэрыторыі і насельніцтва дадзенай краіны. Перш за ўсё трэба ўлічваць, што некаторыя даследаванні ў галіне біятэхналогій, якія абяцаюць прынесці добрыя вынікі, патрабуюць адносна невялікіх інвестыцый. Таму варта было б стварыць нацыянальныя арганізацыі, якія абаранялі б агульнае дабро, абачліва кіруючы рызыкай.*

477. *Навукоўцы і тэхнікі, занятыя ў галіне біятэхналогій, павінны разважліва і старанна працаваць і шукаць найлепшыя вырашэнні важных і неадкладных праблем, звязаных з харчаваннем і здароўем, і памятаць, што іх дзейнасць скіравана на матэрыял, жывы або нежывы, які належыць чалавецтву ў якасці спадчыны, прызначанай і для будучых пакаленняў. Для вернікаў — гэта дар, атрыманы ад Стварыцеля і давераны чалавечаму розуму і свабодзе, якія таксама з'яўляюцца дарам Найвышэйшага. Навукоўцы пакліканы накіроўваць свае сілы і здольнасці на старанныя даследаванні і праводзіць іх згодна з загадамі чыстага сумлення¹⁰⁰⁴.*

478. *Прадпрымальнікі і кіраўнікі дзяржаўных арганізацый, якія займаюцца даследаваннямі, вытворчасцю і гандлем прадукцыяй, атрыманай з выкарыстаннем новых біятэхналогій, павінны імкнуцца не толькі да законнага прыбытку, але і да агульнага дабра. Гэты прынцып, які адносіцца да ўсякага віду*

¹⁰⁰⁴ Пап. GIOVANNI PAOLO II, *Discorso alla Pontificia Accademia delle Scienze* (23 ottobre 1982); *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, V, 3 (1982) 895-898; ён жа, *Discorso ai partecipanti al Convegno promosso dall'Accademia Nazionale delle Scienze nel bicentenario della fondazione* (21 settembre 1982); *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, V, 3 (1982) 511-515.

эканамічнай дзейнасці, асабліва важны, калі датычыць спраў, звязаных з харчаваннем, медыцынай, аховай здароўя і навакольнага асяроддзя. Прадпрымальнікі і кіраўнікі зацікаўленых дзяржаўных арганізацый могуць праз свае рашэнні кіраваць развіццём біятэхналогіі такім чынам, каб дасягаць значных перспектывуных вынікаў у барацьбе з голадам, асабліва ў бедных краінах, у барацьбе з хваробамі і ў клопаце пра ахову экасістэмы — усеагульнай спадчыны.

479. *Палітыкі, заканадаўцы і члены дзяржаўнай адміністрацыі абавязаны ацэньваць магчымасці, выгаду і магчымую рызыку, звязаныя з выкарыстаннем біятэхналогій.* Недапушчальна, каб яны прымалі рашэнні на нацыянальным ці міжнародным узроўні пад прымусам прыватных інтарэсаў. Грамадзянскія ўлады павінны садзейнічаць пашырэнню праўдзівай інфармацыі ў грамадстве і прымаць рашэнні, найбольш выгадныя для агульнага дабра.

480. *Важная задача ўскладзена таксама на адказных за інфармацыю. Яны павінны выконваць свае абавязкі з развагай і аб'ектыўнасцю.* Грамадства чакае ад іх поўнай і аб'ектывнай інфармацыі, якая дазваляе грамадзянам фарміраваць праўдзівое меркаванне аб прадукцыі біятэхналогій, перш за ўсё таму, што яна датычыць іх як магчымых спажывцоў. Трэба пазбягаць спакусы перадаваць павярхоўную інфармацыю, прадыктаваную легкадумным энтузіязмам або неапраўданай панікай.

в) Навакольнае асяроддзе і неабходнасць падзелу дабротаў

481. *У галіне экалогіі сацыяльнае вучэнне таксама нагадвае, што зямныя даброты былі створаны Богам, каб усе маглі мудра імі карыстацца. Гэтыя даброты павінны быць падзелены правільна: справядліва і з любоўю.* Неабходна супрацьстаяць незаконнай спекуляцыі рэсурсамі. Сквапнасць, індывідуаль-

ная ці калектыўная, прырэчыць парадку стварэння¹⁰⁰⁵. *Актуальныя экалагічныя праблемы агульнасусветнага характару могуць быць паспяхова вырашаны толькі дзякуючы міжнароднаму супрацоўніцтву, здольнаму забяспечыць больш скаардынаванае выкарыстанне зямных рэсурсаў.*

482. *Прынцып усеагульнага прызначэння дабротаў — гэта фундаментальны маральны і культурны арыенцір, які дапамагае развязаць забытаны і драматычны вузел, што звязвае ў адно экалагічны крызіс і беднасць.* Сучасны экалагічны крызіс асабліва закранае самых бедных, бо яны жывуць на землях, падвержаных апустыньванню і эрозіі, або ўцягнуты ва ўзброеныя канфлікты, або вымушаны эміграваць, або не маюць эканамічных і тэхналагічных сродкаў, каб абараніцца ад бедстваў.

Вялікая колькасць гэтых беднякоў живе ў забруджаных прыгарадах вялікіх гарадоў у выпадковым жыллі або ў дамах, якія знаходзяцца ў аварыйным стане і з'яўляюцца небяспечнымі для жылля (*slums, bidonvilles, barrios, favelas*). У тым выпадку, калі гэтых людзей трэба перасяліць, неабходна загадзя даць ім праўдзівую інфармацыю і прапанаваць ім альтэрнатыўнае годнае жыллё, каб не памнажаць іх пакутаў. Трэба задзейнічаць у гэтым непасрэдна зацікаўленых людзей.

Неабходна памятаць пра сітуацыю краін, якія церпяць з-за правілаў несправядлівага міжнароднага гандлю, і краін, дзе пастаянна адчуваецца недахоп капіталу, што вельмі часта абвастраецца з-за знешняга доўгу. У такіх выпадках голад і беднасць робяць амаль непазбежнай інтэнсіўную і празмерную эксплуатацыю навакольнага асяроддзя.

483. *Цесная сувязь паміж развіццём самых бедных краін, дэмаграфічнымі зменамі і абгрунтаваным выкарыстаннем навакольнага асяроддзя не можа быць нагодай для палітычных і эканамічных рашэнняў, якія мала суадносяцца з годнасцю ча-*

¹⁰⁰⁵ Пап. CONCILIO VATICANO II, Cost. past. *Gaudium et spes*, 69; PAOLO VI, Lett. enc. *Populorum progressio*, 22: AAS 59 (1967) 268.

лавека. На Поўначы нашай планеты можна назіраць выразны «спад нараджальнасці і звязанае з гэтым старэнне насельніцтва, якое ўжо не здольна да біялагічнага абнаўлення»¹⁰⁰⁶. У той жа час на Поўдні сітуацыя адваротная. Калі праўда, што нераўнамернае размяшчэнне насельніцтва і даступных рэсурсаў стварае перашкоду для развіцця і адпаведнага выкарыстання навакольнага асяроддзя, то трэба прызнаць, што дэмаграфічны рост цалкам сумяшчальны з інтэгральным і салідарным развіццём¹⁰⁰⁷. «Мы ўсе згодны з тым, што дэмаграфічная палітыка — гэта толькі частка стратэгіі глабальнага развіцця. Таму важна, каб усе дэбаты на тэму дэмаграфічнай палітыкі звярталі ўвагу на цяперашняе і будучае развіццё нацый і рэгіёнаў. Адначасова нельга забываць пра сапраўдны сэнс тэрміна “развіццё”. Кожнае развіццё, вартае гэтай назвы, павінна быць поўным, гэта значыць звернутым да сапраўднага добра кожнага чалавека і ўсяго чалавека»¹⁰⁰⁸.

484. *Прынцып усеагульнага прызначэння дабротаў датычыць, вядома, і вады, якая ў Святым Пісанні сімвалізуе ачышчэнне* (пар. Пс 51 [50], 4; Ян 13, 8) і жыццё (пар. Ян 3, 5; Гал 3, 27). Вада «як Божы дар з’яўляецца жыццёва важным элементам, неабходным для выжывання, таму ўсе людзі маюць на яе права»¹⁰⁰⁹. Карыстанне вадой і звязаныя з гэтым паслугі павінны задавальваць патрэбы ўсіх, і ў першую чаргу тых, хто жыве ў беднасці. Абмежаваны доступ да пітной вады ўплывае на дабрабыт вялікай колькасці людзей і з’яўляецца частай прычынай хвароб, цярпенняў, канфліктаў, беднасці і нават смерці. Каб сапраўды вырашыць гэтую

¹⁰⁰⁶ GIOVANNI PAOLO II, Lett. enc. *Sollicitudo rei socialis*, 25: AAS 80 (1988) 543; пар. ён жа, Lett. enc. *Evangelium vitae*, 16.

¹⁰⁰⁷ Пар. GIOVANNI PAOLO II, Lett. enc. *Sollicitudo rei socialis*, 25: AAS 80 (1988) 543-544.

¹⁰⁰⁸ GIOVANNI PAOLO II, *Messaggio alla Signora Nafis Sadik, Segretario generale della Conferenza Internazionale su Popolazione e Sviluppo* (18 marzo 1994), 3: AAS 87 (1995) 191.

¹⁰⁰⁹ GIOVANNI PAOLO II, *Messaggio al Card. Geraldo Majella Agnelo in occasione della Campagna della Fraternita della Conferenza Episcopale del Brasile* (19 gennaio 2004); *L'Osservatore Romano*, 4 marzo 2004, p. 5.

проблему, «трэба звярнуцца да маральных крытэрыяў, заснаваных на каштоўнасці жыцця і на павазе да правоў і годнасці ўсіх людзей»¹⁰¹⁰.

485. *Вада на сваёй прыродзе не можа разглядацца як звычайны тавар у шэрагу іншых. Выкарыстоўваць яе трэба рацыянальна і салідарна.* Размеркаванне вады традыцыйна ўваходзіць у сферу абавязкаў дзяржаўных устаноў, паколькі вада заўсёды лічылася агульным добром. Такой пазіцыі неабходна прытрымлівацца і ў тым выпадку, калі размеркаванне вады даручана прыватнаму сектару. Права на ваду¹⁰¹¹, як і ўсе правы чалавека, заснавана на чалавечай годнасці, а не на выключна колькасных ацэнках, дзе вада разглядаецца толькі як эканамічнае дабро. Без вады ставіцца пад пагрозу жыццё. Права на ваду з'яўляецца ўсеагульным і неад'емным.

г) Новыя стылі жыцця

486. *Сур'ёзныя экалагічныя праблемы патрабуюць сапраўднай змены менталітэту, што вядзе да прыняцця новых стыляў жыцця*¹⁰¹², «у якіх пошукі праўды, прыгажосці, добра і супольнасць людзей, што імкнецца да агульнага развіцця, былі б вырашальнымі элементамі пры выбары ў галіне спажывецтва, назапашвання і інвестыцый»¹⁰¹³. Такія стылі жыцця на асабістым і сацыяльным узроўні павінны адзначацца цвярозасцю, умеркаванасцю, самадысцыплінай. Неабходна адкінуць логіку спажывецтва і развіваць такія формы сельскагаспадарчай і прамысловай вытворчасці, якія захоўваюць па-

¹⁰¹⁰ GIOVANNI PAOLO II, *Messaggio al Card. Geraldo Majella Agnelo in occasione della Campagna della Fraternita della Conferenza Episcopale del Brasile* (19 gennaio 2004); *L'Osservatore Romano*, 4 marzo 2004, p. 5.

¹⁰¹¹ Пап. GIOVANNI PAOLO II, *Messaggio per la Giornata Mondiale della Pace 2003*, 5: AAS 95 (2003) 343; PONTIFICIO CONSIGLIO DELLA GIUSTIZIA E DELLA PACE, *Water, an Essential Element for Life. A Contribution of the Delegation of the Holy See on the occasion of the 3rd World Water Forum*, Kyoto, 16-23 marzo 2003.

¹⁰¹² Пап. GIOVANNI PAOLO II, *Lett. enc. Centesimus annus*, 36: AAS 83 (1991) 838-840.

¹⁰¹³ GIOVANNI PAOLO II, *Lett. enc. Centesimus annus*, 36: AAS 83 (1991) 839.

радак стварэння і задавальняюць першачарговыя патрэбы ўсіх. Такі падыход, падтрыманы абноўленай свядомасцю ўзаемазалежнасці, што звязвае ўсіх жыхароў зямлі, вядзе да ліквідацыі розных прычын экалагічных катастроф і дазваляе нам своєчасова рэагаваць, калі такая катастрофа закрае народы і землі¹⁰¹⁴. Экалагічная праблема не павінна вырашацца толькі з увагі на жажлівыя перспектывы дэградацыі навакольнага асяроддзя. Перш за ўсё гэтае пытанне павінна стаць моцнай матывацыяй для развіцця сапраўднай салідарнасці на сусветным узроўні.

487. *Перад абліччам стварэння чалавек павінен напайняцца духам удзячнасці і пашаны. Свет сапраўды скіроўвае нас да таямніцы Бога, які яго стварыў і падтрымлівае.* Калі адносіны з Богам адсоўваюцца на больш далёкі план, то свет пазбаўляецца свайго самага глыбокага значэння і бяднее. Калі ж пачаць адкрываць прыроду нанова, у вымярэнні стварэння, то можна ўстанавіць з ёй еднасць, спасцігнуць яе багатае сімвалічнае значэнне, пранікнуць такім чынам *у таямніцу*, якая адкрывае чалавеку шлях да Бога, Стварыцеля неба і зямлі. *Свет паўстае перад чалавекам як сведчанне аб Богу*, як прасатора, у якой раскрываецца Яго сіла стварэння, провіду і вызвалення.

---

¹⁰¹⁴ Пап. GIOVANNI PAOLO II, *Discorso al Centro delle Nazioni Unite*, Nairobi (18 agosto 1985), 5: AAS 78 (1986) 92.